

Katarína Beňová

CZÓBEL MARGIT BÁRÓNŐ ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE

2001-ben a Szlovák Nemzeti Galéria (Slovenská národná galéria) megemlékezett Czóbel Margit születésének 120. évfordulójáról, valamint az első állandó Mednyánszky kiállítás 20. évfordulójáról a nagyőri (Strážky) Czóbel-kastélyban. Ez az esemény lehetőséget adott arra, hogy visszatekintsünk Nagyőr „utolsó bárónőjének” hányatott sorsára és felmérjük képzőművészeti örökségét. Czóbelt a magyar művészettörténetek festőként, illusztrátorként és Mednyánszky László unokahúgásként ismerik. (1. kép) Malonyay Dezső, Mednyánszky első monográfiusa segítette a festőnő debütálását a budapesti Nemzeti Szalonban 1916-ban, ahol 47 képből álló kollekciónal mutatkozott be.¹ A kiállításról többek között az *Uj Idők* hetilap is beszámolt.² Czóbel Margit alkotásait Divald Kornél is megemlítette az 1910-es évek emlékeit megörökítő 1925-ben megjelent *Felvidéki séták* című könyvében.³ 1928-ban feltűnik a neve más szepesi tájfestők között, Kószeghy Elemér (1882–1954), a löcsei múzeum igazgatója által Poprádon *Die Zipser Landschaft, ihre Darstellung in der Malerei und Graphik des XVIII.–XX. Jahrhunderts* címmel rendezett kiállításon és katalógusban;⁴ itt hat képét állította ki: *Aratásidő, Karbunkulus-torony, Szepesi táj, Nagyőrnél, Park, Erdeifenyő erdő*.

1948-ban Nagyőrbe látogatott Mária Marianni szlovák művészettörténész, aki Peter Wendellel együtt részt vett a gótikus templom és harangtorony restaurálásában;⁵ feljegyzései szerint ekkor találkozott a bárónővel is. A második világháború után, még a bárónő életében megjelent néhány cikk és irodalmi mű a napilapokban és folyóiratokban (pl. *Život*), amelyek célja ennek a különleges személyiségnek a bemutatása

¹ Ez a tanulmány a Czóbel Margitról szóló katalógus szövegének rövidített változata. Katarína Beňová (Katedra dejín výtvarného umenia, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského Bratislava): *Barónka. Osudy Margity Czobelovej (1891–1972) medzi Mednyánszkym a Robbe-Grilletom*. Bratislava, Slovenská národná galéria, 2011.; *A Nemzeti Szalon II.-ik „Salon des indépendants”-jának (zsűrimentes kiállításának) valamint Czóbel Margit és Zajti Ferenc kollekciónak katalógusa*. Budapest, 1916. 6–7.: no. 1–47.

² Czóbel Margit képei. *Uj Idők*, 1916. május 7. 492.

³ Divald Kornél: *Felvidéki séták*. Budapest, 1925. 62–63.

⁴ Kószeghy, Elemér: *Die Zipser Landschaft, ihre Darstellung in der Malerei und Graphik des XVIII. – XX. Jahrhunderts. Ausstellung im Karpathenmuseum zu Poprad. Juli–Sept.* Késmárk, Karpathenverein, 1928. 16–17.

⁵ Nagyőr község eseményeinek krónikája [továbbiakban: Nagyőr, *Krónika*]. Számozatlan. Szepesbéla, Polgármesteri Hivatal.

2. Peter Purdeš: Czóbel Margit a nagyőri kastély képgalériája előtt, 1960.

Fotoarchív SNG © Slovenská národná galéria, Bratislava

zett képzőművészeti öröksége nem volt hozzáférhető. A Czóbel-kiállítás előkészítése kapcsán kerültek feldolgozásra a galéria gyűjteményeiben található művei. Ehhez társult a Szirmay, Mednyánszky és Czóbel család hagyatékának kutatása, az anyag a Lőcsei Állami Levéltár rendezetlen fondjában található.¹¹

volt. A korabeli művek közé tartozik Ladislav Mňačko elbeszélése, a *Szepesi történet*, amelyet az *Ahol a poros utak véget érnek* (*Kde končia prašné cesty*) című könyvében publikált.⁶ Czóbel Margitot több alkalommal említik Nagyőr községi krónikájában is.⁷ A krónikát egy helyi tanár, Peter Purdeš vezette,⁸ aki a bárónő közeli barátaihoz tartozott és amolyan közvetítő volt a kastély látogatói és Czóbel Margit között. A mai napig Nagyőrön él, és Anna Milistenferovával⁹ együtt már csak ők emlékeznek személyesen a grófnőre. (2. kép) 1968-ban Alain Robbe-Grillet Nagyőrön forgatta *A férfi, aki hazudik* (*L'Homme qui ment*) c. filmjét és a forgatókönyvet a bárónőnek ajánlotta.

Néhány művészeti lexikon¹⁰ címszavát leszámítva munkásságának mind a mai napig nem szenteltek kellő figyelmet. Ez természetesen összefügg azzal, hogy a korábban Nagyőrben őrzött, majd 1972 után elsősorban a Szlovák Nemzeti Galériában elhelye-

⁶ Mňačko, Ladislav: *Kde končia prašné cesty*. Bratislava, 1964. 179-191.

⁷ Nagyőr, *Krónika* i. m.: Mednyánszky „unokahúga szintén ismert és ügyes amatőr festő.”

⁸ Peter Purdeš 1951-től él Nagyőrben, ahol általános iskolai tanár volt. Mint naiv festő gyakran ábrázolta a bárónőt és családját, illetve és a nagyőri kastélyt. Személye azonos azzal a tanárral, akit L. Mňačko is említ az *Ahol a poros utak véget érnek* elbeszélésében.

⁹ Anna Milistenferová 1921-ben Hatkócon született, ahol a családja szolgált. Utóbb Nagyőrbe költöztek, ahol az anyja, Bednárová asszony szakács volt a kastélyban, a férje pedig kocsis.

¹⁰ *Művészeti lexikon*. I-II. Szerk. Éber László, Gombosi György. 2. bőv. és átdolg. kiad. Budapest, 1935. I.: 226.; Kiss-Szemán Zsófia: Czóbel Margit. *Saur Allgemeines Künstler-Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*. Hrsg. Günter Meissner et al. XXIII. München-Leipzig, 1999. 317.

¹¹ A hagyaték nagy terjedelme miatt a Szirmay, Mednyánszky, és Czóbel család anyagai fokozatosan kerülnek feldolgozásra. Köszönet dr. František Žifčáknak, a Lőcsei Állami Levéltár (Štátny archív v Levoči) igazgatójának, hogy lehetővé tette az anyag kutatását.

3. Czóbel Margit: Anarcs, 1930 k. Akvarell, papír, 21,5 x 27 cm, ltsz.: AVU SNG, Fond Mednyánszky, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

A nagyőri kastély Szepesbéla (Spišská Belá) település mellett, Késmárk (Kežmarok) közelében található.¹² A Mednyánszky és Czóbel család székhelyeként a 19–20. század fordulóján a Szepesség fontos kulturális központja volt. A Horváth-Stansith és Szirmay család több generációra visszamenő felmenőinek, valamint a kastély tulajdonosainak köszönhetően fennmaradt a könyvtár és a családi ősgaléria. Czóbel Margit bárónő élete nagy részét itt, „a múzsák hajlékában” élte le, ahogy Divald Kornél nevezte a kastélyt.¹³ A bárónő szülei, Czóbel István (1847–1932)¹⁴ és Mednyánszky Margit (Miri, 1859–1937) 1887 júniusában házasodtak össze Nagyőrött¹⁵ és rögtön az esküvő után átköltöztek a Szabolcs vármegyében fekvő anarcsi Czóbel-birtokra,¹⁶ a parkkal övezett udvarházba. (3. kép) Emellett még

¹² *Spišská Belá*. Ed. Zuzana Kollárová. Prešov, 2006. A kötetben főként: Endrődi, Ján – Mislovičová, Virgínia: Strážky – mestská časť Spišskej Belej. 368–394. és Šelepová, Mária: Strážky od roku 1919 po súčasnosť. 395–406.

¹³ Divald 1925. i. m. 62.

¹⁴ Czóbel István közgazdasági és vallásfilozófiai író. Munkássága hatással volt barátja Justh Zsigmond műveire. Főműve – *Genesis unserer Kultur*. I–V. Leipzig, 1901–1907. Ld.: *Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918. Válogatás a festő kiadatlan naplófeljegyzéseiből*. Szerk., sajtó alá rend. és jegyzetek: Bardoly István. A szerk. munkatársa és bev. Markója Csilla. Budapest, 2003. 60.: 132. jegyzet.

¹⁵ Amint az egyik dátum nélküli feljegyzésben szerepel: „(Miri lakodalma), *Nehre*, nagy képek festése,

4. Czóbel Miri lányaival, Margittal és Mariannával, 1920 körül. Fotográfia, AVU SNG, Fond Mednyánszky, ltsz.: 20Fe-4 © Slovenská národná galéria, Bratislava

filozófiával foglalkozott. Fokozatosan átvette az anarcsi családi birtok gondozását, amelyet halála után a felesége és a lánya irányított.¹⁷ Csak kevés információ áll rendelkezésünkre a Czóbel-házaspár elsőszülött fiának életéről, aki röviddel a születése után, 1889-ben meghalt.¹⁸ Második gyerekként jött a világra Marianna (1890–1929) akit Piminek neveztek, utána következett Margit (1891–1972), akit Babunak becéztek, és a legfiatalabb, István (1894–1916?), Fin becenévvel. (4. kép) Miután a bárónő nagyapja Beckón elhunyt, 1895-ben az egész család Mednyánszkyval együtt gyászolt Nagyőrött.¹⁹

cigányok, Lomnic, Hannsdorf.” *Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918*. 2003. i. m. 94.: 278. jegyzet.

¹⁶ A Czóbel családról ld.: Margócsy József: Az anarcsi Czóbel család iratai. *Szabolcs-Szatmár Megyei Helytörténetírás*, 5/6. 1983. 309–332.; Margócsy József: *Egy régi udvarház utolsó gazdája. Szöveggyűjtemény az anarcsi Czóbel család levéltári hagyatékából*. Nyíregyháza, 1988.

¹⁷ Az eladósodott anarcsi birtokot – Czóbel István örökségét – Mednyánszky Margit „tette rendbe”; 1880-tól már az ő nevére volt írva. A Czóbel családnak csak a ház és 25 hold föld maradt, ennek jövedelméből éltek igen szűkösen a testvérek, Czóbel Minka, Czóbel Emma és a szüleik. Margócsy 1988. i. m. 79.

¹⁸ „Nyáron [1889-ben] Forgáchéknál időzik, amikor hírt kapott unokaöccse – Miri kisfia – betegségéről. Mire Nagyőrre érkezik, a kistű már nem él.” – Hessky Orsolya: Életrajz. *Mednyánszky*. Kiállítási katalógus. Szerk. Markója Csilla. Budapest, 2003. 237.

Kisvárdra közelében is rendelkeztek birtokokkal. A Mednyánszky és Czóbel család közötti jó viszonynak köszönhetően, amely az esküvő után nemcsak a fiatal pár, hanem a többi családtag között is kialakult, gyakran látogatták egymást. Czóbel Miri házitanítók segítségével művelődött, majd rövid ideig egy bentlakásos iskolában tanult Svájcban. Miután visszatért Nagyőrbe, utazgatott a szüleivel, például Budapestre vagy Bajnára (Bajnski Dvori), ahol rokonaik éltek. Miri is amatőr festő volt, ezt bizonyítja az a képe is, amely a parkban sétáló gyerekeit ábrázolja. Férje, Czóbel István író, filozófus, történész, aki számára a nagyőri kastély gazdag könyvtárája a megismerés forrásává vált. Igyekezett rendben tartani az uradalmat, további könyvekkel gazdagította a könyvtári gyűjteményt. Saját írói pályája mellett teozófiával és

5. Konstantin Frida (1884–1918): Czóbel Margit, 1913. Olaj, vászon, 41,9 x 29 cm, ltsz.: O 5080, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

(1880–1966) festőiskolájában tanult Budapesten. A fennmaradt művek szerint nagyőri tartózkodása az 1913-as évhez köthető. Ebben az időszakban megfestette a családtagok portréit, a kastély látképét, valamint néhány állatképet vagy gyümölcsök kompozícióját ábrázoló életképet. (5. kép)

Képzőművészeti téren a gyerekekre a legnagyobb hatást a nagybácsi, Mednyánszky László tette. Nagyőrben volt az egyetlen állandó műterme, itt voltak elhelyezve a képei és vázlatai. 1895 után csak néha látogatott Nagyőrre, de az

Marianna, Margit és ifj. István a kastély otthoni légkörében nevelkedtek. Nem tűnt fel a nevük a környékbeli iskolák osztálykönyveiben, a szüleikhez hasonlóan magántanáraik voltak.²⁰ A gyerekekre főként az édesanyjuk és az édesapjuk kulturális miliője hatott, valamint azok a személyiségek, akikkel kapcsolatban álltak, vagy akik meglátogatták őket Nagyőrben. Kiskoruktól kezdve idegen nyelveket tanultak, és magas szinten űzték a levélírás művészetét. Fennmaradt néhány magyar nyelvű levél, amelyet a gyerekek a szüleiknek írtak, például 1899-es pesti látogatásuk alkalmával.²¹ Az egyik levélben mind a három gyerek beszámol arról, hogy az édesanyjuk a kertbe szokott járni festeni: „A Mama fest egy nagyon szép képet a kis kert mellett.”²² A gyerekeknek rajztanáraik is voltak. Az egyikük a bécsi származású festőnő, Konstantin Lohwag Frida (1884–1918),²³ aki későbbi férje, Szablya-Frischauf János

¹⁹ „Ebből a szomorú időből származnak misztikus vázlatai.” – Czóbel Istvánné Mednyánszky Margit: László – Brouillon (Visszaemlékezés). *Mednyánszky olvasókönyv*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no. 24/25. 69.

²⁰ Uo., 58.

²¹ Štátny archív v Levoči [továbbiakban: ŠAL], Fond Strázky, 42. doboz, 144. levél.

²² Gyermeki levele Czóbel Istvánnak, 1899 – ŠAL, Fond Strázky, 52. doboz.

²³ Konstantin Frida, Lohwag Ernesztin festőművész nő testvére, a KÉVE művészegyesület egyik alapító tagja, Bécsben, Budapesten és Münchenben is kiállított. – *Művészet*, 9. 1910. 269.; Lyka, Károly: Konstantin, Frida. *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwarts*. Hrsg. Ulrich Thieme, Felix Becker. XXI. Leipzig, 1927. 282.

6. Czóbel Margit: Mednyánszky nagyőri műterme I., 1930-1940 k.
Olaj, vászon, karton, ltsz.: O 5075, fotó: Fotoarchív SNG
© Slovenská národná galéria, Bratislava

unokahúgai és az unokaöccse életében fontos szerepet játszott és komoly inspirációs forrást jelentett a számukra. A műteremről már volt szó, az újabb írásos emlékek közül például a nagyőri községi krónika is megemlíti, de az épület építtetőjének nem Mednyánszkyt tartja. „A sógor, Czóbel István, Czóbel Margit apja, ‘svájci ház’ stílusú műhelyt építtetett számára a kertben, nem messze a kastélytól. Közel állt a szívéhez az itteni táj, melynek motívumai gyakran visszaköszönnek képein. Több képe a családnak van.” A feljegyzés alapján azt feltételezhetjük, hogy abban az időben, amikor a Czóbel család már a kastélyban élt, további átalakításokat végeztek ezen az épületen. A műterem a kastély birtokának szélén helyezkedett el, és a mellette lévő épületet részben iskolaként, később istállóként használták. Az alsó alagsori részben helyezkedett el az ún. fagyasztó, ahol jeget tároltak. A helyi lakosok visszaemlékezései szerint egészen a háború kitöréséig a műterem tele volt képekkel. Ez a helyszín nagyon sokat jelenthetett a bárónő számára, hiszen két verzióban is megfestette.²⁴ (6. kép)

²⁴ Archív výtvarného umenia Slovenská národná galéria [továbbiakban: SNG, illetve SNG Archív], Mednyánszky-fond, ltsz.: 267/79. Köszönettel tartozom Peter Purdeš úrnak a helyiségek beazonosításáért. - Ezeknek az adatoknak azonban részben ellentmond az az 1888-ban kelt levél, melyet Mednyánszky édesapja írt fiának: „Az atelier gondolom jobban sikerült mint sem remélhettük“. *Mednyánszky feljegyzései 1877-1918*. 2003. i. m. 16.: 12. és 13. jegyzet.

7. Katona Nándor: A gyermek Czóbel Margit, 1900 körül. Olaj, vászon, 124 x 48,5 cm, ltsz.: O 4926, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

8. Katona, Nándor: A gyermek Czóbel Marianna, 1900 körül. Olaj, vászon, 124,2 x 45,2 cm, ltsz.: O 4925, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

A másik festő, aki a kastély látogatója, sőt egy ideig a lakója volt, Katona Nándor (Kleinberger Náthán, 1864–1932). Szepesófaluban (Spišská Stará Ves) született és Mednyánszky tanítványai közé tartozott. 1893 kora nyarán Mednyánszky újra ellátogatott Nagyőrbe és ebben az időszakban tért vissza pártfogoltja, Katona is Párizsból. Mednyánszky átengedte neki a nagyőri műtermet és megkérte a húgát, hogy gondoskodjon róla. Katona nagyőri munkássága mindeddig nem került feldolgozásra, és nem is tulajdonítottak neki különösebb jelentőséget. Feltehetően hosszabb ideig tartózkodott Czóbeléknél, nem csak akkor, mikor mestere, Mednyánszky is ott élt. Ezt bizonyítja néhány műve az 1880-as és 1890-es évekből, amikor a nagyőri kastélyt ábrázoló akvarelljei és olajfestménye²⁵ is készültek. Fennmaradt két nagyformátumú gyerekportré, amelyek a gyermek Mariannát és Margitot ábrázolják az 1900-as években. (7. és 8. kép) Katona az egész családhoz közel állt, amit egyéb munkái is bizonyítanak, mint például Czóbel Minka portréja.²⁶ [ld. 124. oldal]

A jó alapoknak köszönhetően, amelyet Margit és a testvére, Mariann szerzett Konstantin Fridától, Katonától és főként Mednyánszkytól, úgy döntöttek, hogy képzőművészetet fognak tanulni. (9. kép) Az 1915–1916-os iskolaévben Czóbel Margit a testvérel, Mariannával a budapesti Képzőművészeti Főiskola rendes diákjai között szerepel, és Bosznay István (1868–1944)²⁷ magyar tájképfestő műtermének növendéke. 1916-ban mutatkozott be először a Nemzeti Szalonban Budapesten. Kiállításra került például a *Temető*²⁸ című műve, amely ma a Magyar Nemzeti Galériában található. Ezen a kiállításon mutatta be alkotásait az orientalista festő, Zajti Ferenc (1886–1925) is, aki Hollósy Simon müncheni festőiskolájában tanult. Margit Mednyánszky

9. Czóbel Margit és Czóbel Marianna festenek Nagyőrött, 1916 körül.
 Fotográfia, AVU SNG, Fond
 Mednyánszky, ltsz.: 20Fe-18-4
 © Slovenská národná galéria, Bratislava

²⁵ *Nagyőr*, 1880–1890, akvarell, karton, 28 × 39 cm, Poprad, Tatranská galéria, ltsz.: K 386; *Nagyőri harangláb*, 1880–1890, akvarell, karton, 28 × 39,4 cm, Poprad, Tatranská galéria, ltsz.: K 390; *Nagyőri kastély*, olaj, vászon, 24,2 × 35,3 cm, SNG, ltsz.: O 3100.

²⁶ *Czóbel Margit kislányként*, SNG, ltsz.: O 4926; *Czóbel Mariann kislányként*, SNG, ltsz.: O 4925; *Czóbel Minka*, magántulajdon, (*Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat. A téli kiállítás tárgymutatója*. Budapest, Műcsarnok, 1932. no. 33.).

²⁷ Nováky, Ágnes: Bosznay, István. *Saur* i. m. 1996. XIII.: 234.

²⁸ *Temető*, 1916, tempera, tus, papír, 45 × 36 cm, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria [továbbiakban: MNG] Festészeti Osztály, ltsz.: FK 1075. – *Nemzeti Szalon* 1916. i. m. 7.: no. 43.

barátjának és első monográfusának, Malonyay Dezsőnek²⁹ ajánlására állíthatta ki a műveit. Másodszor egy csoportkiállításon mutatkozott be Budapesten a Nemzeti Szalonban (1922), ahol 20 művét állították ki.³⁰ Peter Purdeš visszaemlékezései szerint egyszer beszélgetett a bárónóval, aki további – 1924–1925 körüli, közel két éves – müncheni tanulmányairól mesélt. A müncheni festőiskola diákjainak nyilvántartásában azonban nem szerepel a neve. Lehetséges, hogy magánúton tanult valamelyik helyi képzőművészeti iskolában, ezt azonban semmi sem bizonyítja.

Az első világháború éveit a család számára is nehéz évek voltak. Ifj. Czóbel István, a bárónó testvére bevonult a frontra, ahonnan nem tért vissza. A legutolsó feljegyzések 1916-ból valók, egy Ödön nevű férfi (feltehetőleg családi ismerős vagy rokon) február 7-én Mádról Czóbel Istvánnak írt leveléből az derül ki, hogy találkozott az ugyanabban a huszárezredben szolgáló Patay Sándorral, aki említette neki, hogy a fiatal István becsületes és tisztességes katona.³¹ A nagyőri krónika szerint István az Ukrajna nyugati részén lévő mocsarokról esett el az oroszokkal vívott harcban.³² Ugyanebben az időben Mednyánszky László is a fronton volt a Sajtóhadiszállás kötelékében. Ifj. Czóbel István sajnos nem tért vissza a frontról és a család kutatása sem járt sikerrel, pedig levelezőlapokat küldtek minden irányba a képmásával és kérték, hogy ha valakinek valamilyen információja van, jelentkezzen. Czóbel Miri feltehetőleg fia és testvére iránti aggodalmában kérte a lányait, hogy térjenek haza és legyenek a szülők támaszai.

Ettől kezdve Czóbel Margit néhány rövid külföldi tartózkodástól eltekintve egész életét Nagyőrben élte le. A levéltári iratok között fellelhetőek a bárónó úti okmányai, amelyek alapján értesülünk az útjairól. Leggyakrabban Magyarországra utazott az anarcsi birtokra. Az 1920-as úti igazolvány például engedélyt ad számára, hogy „elintézzé a családi ügyeit Szlovákiában és visszatérjen”,³³ ezen az okiraton magyar állampolgárként szerepel. Édesanyja halála után főképp Nagyőrön tartózkodott, a kastély fényképével díszített képeslapokat készített és azokat küldözgette üdvözlés gyanánt a világba.³⁴ A második világháború előtt látogatást tett Svájcban, ahol az ottani táj felkeltette az érdeklődését. A bárónó sportos alkat volt. A helyi lakosok visszaemlékezésein kívül a fennmaradt fotóalbumok és levelek is tanúskodnak sporttevékenységéről. A nővérehez hasonlóan, aki 1929-ben tuberkulózisban meghalt, ő is lovagolt és úszott a Poprád folyóban. Télen a

²⁹ Három Malonyay-nekrológ. *Hangulat*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 9. 2002. no. 34. 139.: 11. jegyzet.

³⁰ *A Magyar Akvarell- és Pasztellfestők Egyesületének IX. kiállítása*. Budapest, Nemzeti Szalon, 1922. no. 46–65a.

³¹ A levél keltezése: Mád, 1916. február 7. – Késmárk, Ballová Alice hagyatéka. Köszönöm Janovský Andrejnek, hogy a leveleket rendelkezésemre bocsátotta és lefordította.

³² Nagyőr, *Krónika* i. m.

³³ Úti igazolvány 1920-ból. – SNG Archív, Mednyánszky-fond, ltsz.: 148/75.

³⁴ Ld. pl. Batthyány bárónőnek írt képeslapját 1943-ból – SNG Archív, Mednyánszky-fond, ltsz.: 146/75.

korcsolyázásnak és a sífutásnak is hódolt. Korabeli dokumentum az 1927–1928 telén készült fotóalbum,³⁵ amely tele van fiatal hölgyek fényképeivel, amint a fenti sportokat űzik. A 20. század 30-as éveiben megváltozott az élet Nagyőrben, főként a bárónő apjának halála után, amely 1932. április 30-án következett be. Érzelmes bejegyzéssel emlékezik meg erről a naplójában.³⁶ Ugyanebben az időszakban foglalkozott a család a beckői birtokkal, amelynek folyamatban volt az átvétele.³⁷ A család műtárgyaival, az ott őrzött Mednyánszky-képekkel, illetve minden egyéb teendővel a Mednyánszky lelki társaként számon tartott Sirchich Janka foglalkozott. Milistenferová Anna asszony visszaemlékezései szerint a bárónő az édesanyjával és a komornájával a téli hónapokra gyakran Anarcsra költözött, ahol kellemesebb volt a klíma, mint télen a Tátrában, és ilyenkor a nagyőri kastélyt bezárták. A bárónőt igen lesújtotta édesanyja 1937-ben bekövetkezett halála. A családból már csak ő maradt. Ugyanebben az évben kölcsönadta Mednyánszky néhány képét a *Régi művészet Szlovákiában* (*Staré umění na Slovensku*) elnevezésű kiállításra, amelyet a prágai Művészetbarátok Köre (Umelecka beseda) szervezett. Fennmaradt az a levél, amely bizonyítja a művek visszaszolgáltatását a kiállítás befejezése után.³⁸

A nagybácsihoz hasonlóan Margit is vezetett naplót, bár sokkal egyszerűbb formában, mint Mednyánszky. Magyar nyelven írta a bejegyzéseit a naptárba, a legrégebbi 1929-ből való, az utolsó pedig halála évében készült 1972-ben.³⁹ A tömör naplóbejegyzések alapján kirajzolódik az élete, amely egyenletes ritmusban haladt. Megismerhetjük a kedvteléseit és az életmódját. A bárónő a sportoláson, a kerti munkákon, valamint a gazdaság irányításán kívül a szabadidejét könyvek olvasásával és levélírással töltötte. A második világháború idején Czóbel Margit mindvégig a kastélyban tartózkodott. A levéltári anyagok alapján az Első Szlovák Köztársaság idején a gazdasággal foglalkozott, fizette az illetékeket és adókat a kastély, valamint az alkalmazottak után.⁴⁰ Az úti okmányok szerint 1941 és 1943 között meglátogatta

³⁵ SNG Archív, Mednyánszky-fond, ltsz.: 20Fe-12.

³⁶ Leírja, hogyan gondoskodott beteg apjáról, gyógyszereket hordott neki és borogatta. Rendszeresen látogatta őket dr. Teichner Késmárkról, és később a család ügyvédje, dr. Mattyasovszky. Az apja halála után hosszú időn át rendezte a hagyatéki iratokat és a tulajdoni igazolásokat. – Napló, 1932. – ŠAL, Nagyőr-fond, 54. doboz.

³⁷ A beckői tulajdon átvételének jegyzőkönyve, 1932. szeptember 13. Czóbel Margit, dr. Koloman Vámoš, Sirchich Janka, Wasservogel Simon és Hyross Miklós. – ŠAL, Nagyőr-fond, 45. doboz, 76. levél.

³⁸ 1937. november 18-i levél: „ezekben a napokban elküldtünk az Ön címére egy MCS137 jelölésű dobozt benne azokkal a képekkel, amelyeket kölcsön adott a prágai Régi művészet Szlovákiában elnevezésű kiállításra.” – ŠAL, Fond Strážky, 40. doboz, 106. levél. – *Staré umění na Slovensku. Upomienka na výstavu staré umění na Slovensku v Praze 1937*. Ed. Miroslav Hégr. Praha, Umelecká beseda v Praze, 1937.

³⁹ A Naplók – ŠAL, Nagyőr-fond, 54. doboz. – Pl: A naplóiba feljegyezte azoknak a könyveknek a címét, amiket elolvasott. Mindig reggel olvasott, hat óraker, amikor felkelt, majd pedig kora este.

⁴⁰ ŠAL, Fond Strážky, 40. doboz.

magyarországi rokonait. 1944-ben az útlevelében a társadalmi rangja szempontjából „földbirtokos”-ként nevezték meg. Őt főként nagynénje, Czóbel Minka látogatta, aki 1943 szeptemberében is volt Nagyőrben. Ugyanebben az évben jött el hozzá Pálffy Péter és Esterházy Antal, hogy átnézzék Mednyánszky műveit.⁴¹ Bár a grófnő barátja, Sztáray Antal gróf felajánlotta neki, hogy a háború utolsó évét töltsse az ő birtokán, Nagymihályban (Michalovce), Margit úgy döntött, hogy Nagyőrben marad. A bárónő rendszeresen találkozott Mária és Leonilla nővérekkel,⁴² akik a helyi iskolát vezették, amit egy korabeli fénykép is igazol. A naplóban szerepel egy bejegyzés, amely szerint portrét is készített róluk. Rádión keresztül értesült a világban történektől és a naplójában feljegyezte Sztálingrád elesését is.⁴³ A háború alatt az anarcsi birtokkal is foglalkozott, amiben Mariássy Pál ügyvéd segített neki.⁴⁴ Nagyőrött 1944 augusztusában nagy volt az izgalom, mert a közelben német katonák és partizánok harcoltak egymással. A bárónő támogatta a partizánokat, élelmet hordott nekik az erdőbe, és ez a tény segített neki a háború után. Az eltulajdonítástól való félelmében banki letétbe helyezte a családi értéktárgyakat, amelyeket azonban a háború befejezte után nem kapott vissza, a Vörös Hadsereg lefoglalta azokat.⁴⁵

Czóbel Margit 1948 után sem hagyta el a nagyőri kastélyt, pedig államosították. Az államosítás több német őslakost sújtott ebben a térségben. 1948 őszén a bárónő lefoglalt, Nagyőrhez tartozó ingatlanjain mezőgazdasági iskolát alapítottak. Az állam szociális nyugdíjat utalt ki a bárónőnek, pedig a feljegyzések szerint 1945–1949 között még rendelkezett némi csekély saját bevétellel a föld- és épületbérleti díjakból.⁴⁶ A szepesbélei hivatal megértő hozzáállásának köszönhetően meghagytak

⁴¹ Napló 1943. – ŠAL, Fond Strázky, 54. doboz.

⁴² Napló 1943. – ŠAL, Fond Strázky, 54. doboz. Fennmaradt az a levél, amelyben a két rendi nővér köszöni a képeket, amelyeket a bárónő ajándékozott nekik. Cserébe valami kis finomságot küldenek neki. – ŠAL, Fond Strázky, 52. doboz, 90. levél.

⁴³ Napló 1943. – ŠAL, Fond Strázky, 54. doboz.

⁴⁴ Mariássy Pál (1911–2004), a háború után Svédországba emigrált, de kapcsolatban maradt a bárónővel és Sztáray Didával is. 1962. október 29-én kelt levelében például azt írja Sztáraynének, hogy Czóbel bárónőnek küld két fényképet a vadászatról. – ŠAL, Fond Strázky, 49. doboz, 170. levél.

⁴⁵ Deutsches Handels- und Kreditbank, Pozsonyi Fiókjának okirata, 1945. november 27.: „Tisztelettel értesítjük, hogy az Ön 41 802 sz. alatt letétbe helyezett javait a Vörös Hadsereg hadizsákmány bizottsága május 11. és 17. között őrizetbe vette és elszállította. Erről a műveletről nem állítottak ki igazolást az Ön számára.” – ŠAL, Fond Strázky, 40. doboz, 1948. február 17-én a bárónő értesítést kapott, hogy az állam kárpótolja azokat, akiknek az értéktárgyait és értékpapírjait ellopták a háború alatt. Nincs információ arról, hogy ez meg is történt volna.

⁴⁶ A jövedelmi adó kivetéséhez szükséges adóbevallás az 1949. adóévről, 1949. február 14. – ŠAL, Fond Strázky, 40. doboz. 7 845 CSK a földekből és az erdőkből, 6 528 CSK pedig az épületekből származó bevétel. Ebben az évben még haszonbérbe adott 37 ha termőföldet Míchal Novotnýnak. Sikerült elintéznie, hogy ne kelljen házadózt fizetnie, mivel abban az időben már minden épületet, ami addig az övé volt elkobozták.

neki két-három helyiséget az emeleten, ahová elhelyezte a vagyonát. „Sikerült kihasználnia kivételes helyzetét, amely összefüggött azzal a segítséggel, amit a partizánoknak nyújtott a háború alatt.”⁴⁷ A helyi krónikában az szerepel, hogy a bárónő földbirtokait felparcellázták és felosztották a helyi földművesek között. Mednyánszky képeit, amelyeket a háború alatt a kastélyban rejtett el, előrelátóan a rejtekhelyeken hagyta. A kor kiszámíthatatlan volt, és ő szükségesnek tartotta, hogy megőrizze ősei hagyatékát. A kastély fennmaradó részébe további családokat telepítettek, akiknek nem volt hol lakniuk.⁴⁸ A kastély a helyi lakosok számára raktárként szolgált.⁴⁹

A bárónő az 1950-es években néhány művet és bútort a késmárki múzeumnak ajándékozott. Ezek közé tartozott például egy reneszánsz ruhásláda, egy 18. századi négyzet alakú asztal, egy támlás szék, egy XV. Lajos stílusú fotel, két rokokó ág, egy asztal⁵⁰ és két portré, amelyeket Johann Gottlieb Kramer készített a Horváth-Stansith család ősgalériájába. A grófnő művei a tátrai Tanap Múzeumban, Magyarországon a budapesti Magyar Nemzeti Galériában,⁵¹ illetve a nyíregyházi Jósza András Múzeumban találhatóak.⁵²

1962-ben Czóbel Margit kölcsönadott néhány művet – *Késmárki-csúcs, Téli éjszaka, Tarpatok, Este a templom körül, Mednyánszky L. fényképe* (keretben) – Mednyánszky műveinek gyűjteményes kiállítására, amelyet a pozsonyi Szlovák Nemzeti Galériában Karol Vaculík rendezett. Fennmaradt egy levél, amelyben a grófnő kissé nehézkes szlovák nyelven megerősíti, hogy visszakapta a műveket a kiállítás végeztével.⁵³ Karol Vaculík megköszönve a gesztust, 1962. november 16-án kelt levelében felajánlotta, hogy a Szlovák Nemzeti Galéria megvásárolná Mednyánszky néhány képét.⁵⁴ 1955-ben a grófnő a helyi krónikás kérésére készített egy rajzot, amelyen a nagyőri templom, a harangtorony és egy újonnan felépített

⁴⁷ Šelepová 2006. i. m. 399.

⁴⁸ ŠAL, Fond Strážky, 40. doboz. – Az adókievetés alapján a következő személyek laktak a kastélyban: Czóbel Margit (háztartásbeli), Jaroslav Svoboda, Rudolf Wucker (munkás), Pavol Kapolka (kertész), Ladislav Šalga (tanár), Michal Novotný (földműves).

⁴⁹ A. Vanátovová kérénye a Helyi Nemzeti Bizottsághoz 1953. június 19. – ŠAL, Fond Strážky, 40. doboz.

⁵⁰ A Késmárki Járási Múzeum (Múzeum v Kežmarku) gyarapodási leltárai: 18–19.: 72.; 19.: 73–78.; 20.: 79–82.; 24.: 83–84.; 22.: 85–86.; 37.: 119–201.; 20–22.: 82–86.; 22–30.: 87–117. Még dr. Mária Marianni közreműködésével vették át tőle a műveket. Köszönet Maroš Semančíknak a késmárki múzeumból, hogy a rendelkezésemre bocsátotta a leltárkönyveket.

⁵¹ *Temető*, 1916, tempera, karton, 45 × 36 cm, j. b. I. CMZ, MNG Festészeti Osztály, ltsz.: FK 1075; *Nagyőri várudvar*, olaj, karton, 48 × 68,7 cm, jelöletlen, MNG Festészeti Osztály, ltsz.: FK 743.

⁵² 1971-ben vásárolták meg a *Nagyőri látkép* című akvarellt.

⁵³ 1962 körüli levél. – ŠAL, Fond Strážky, 52. doboz, 69. levél.

⁵⁴ ŠAL, Fond Strážky, 49. doboz, 119. levél. A Szlovák Nemzeti Galérián kívül a grófnővel kapcsolatban állt dr. Eva Toranová is a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeumból. Fennmaradt egy 1962. május 4-én kelt levél, amelyben bejelenti látogatását. Uo., 125. levél.

épület látható. A krónika a bárónót olyan személynek írja le, akit bensőséges viszony fűzött Nagyórhöz és itt élte le az életét. „Lányuk, Margit túlélte a második világháborút is, megőrizte lojalitását a szlovák néphez és még ma is a kastélyban él, a Táttra környékét örökíti meg a festményein, szociális juttatást kap és elégedetten él a nép között. Az állampolgáraink becsülik és tisztelik őt.”

A lőcsei levéltárban és részben a pozsonyi Szlovák Nemzeti Galéria levéltárában megmaradt gazdag levelezése alapján képet kaphatunk a bárónő kapcsolatairól a rokonokkal és a barátokkal 1948 után. Az erkölcsi támogatáson, valamint a nagyvilágban történt eseményekről való tudósításon kívül anyagi támogatást is nyújtottak a számára. Fennmaradt egy 1963. június 5-én kelt levél, amelyben az ismeretlen feladó Nemessányból angol nyelven köszöni meg a bárónőnek, hogy megkapta a képeket, konkrétan „*negro woman*”-t említ és örömét fejezi ki, hogy lehetősége lesz meglátogatni őt és további művekhez jutni.⁵⁵ Az előzőhöz hasonlóan a grófnő ismerőse, Helena Hawkes, egy keltezés nélküli levélben mond köszönetet egy kis rajzért, amely a nagyóri kastélyt ábrázolja, egyúttal arról szeretne meggyőződni, hogy a grófnő megkapta-e a neki küldött könyveket.⁵⁶ A bárónő is mindig reagált, ha köszönetet kapott az akvarelljeiért: „*I am hopfully pleased that you appreciated my old fashioned paintings.*”⁵⁷ Gyakran kis rajzokkal illusztrálta a leveleket.

Czóbel Margit a leggyakrabban akvarelleket festett, amelyek fő témája a nagyóri táj. Éppen ezért meglepőek azok a művek, amelyek motívumai a moszkvai Lomonoszov Egyetem vagy a Szputnyik, illetve egyéb kommunista propaganda témák.⁵⁸ Csak pár ilyen képet készített, az egyik a *Munkás* című olajfestmény. Ezek a művek az aktuális események iránti érdeklődéséről árulkodnak. A nagyóri községi krónikában feltűnt egy fénykép, amelyen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára készült, szocialista barátság témájú plakát szerepel. „A mi községünk is küldött 4 szalagot és egy köszöntőt. A köszöntőn a mi tornyunk, a Magas-Táttra egy részlete és tátrai sáfrány volt festve. A festményt Czóbel Margit bárónő készítette. A csillagos staféta után a mi falunkon keresztül haladt a staféta északi fő ága, amely Prágából érkezett Moravská Ostraván át és ajándékokat vitt a munkásainktól a Szovjetuniónak.”⁵⁹

A bárónő élete utolsó évében is szentelt időt az olvasásnak, akkor is, mikor már nagy fájdalmai voltak és mások gondoskodására szorult.⁶⁰ 1972-ben hunyt el. A

⁵⁵ 1963. június 5-én kelt olvashatatlan aláírású levél - SNG Archív, Mednyánszky-fond, ltsz.: 148/75.

⁵⁶ Helena Hawkes levele, Pertshire, North Britain - ibidem. SNG Archív, Mednyánszky-fond, ltsz.: 148/75.

⁵⁷ Czóbel Margit levele Mařkovský úrnak, keltezés nélkül. - ŠAL, Fond Strážky, 52. doboz, 436. levél.

⁵⁸ Beňová 2011. i. m. 70-71.: no. 80-83., 87., 88.

⁵⁹ Uo., 71.: no. 81., 82.

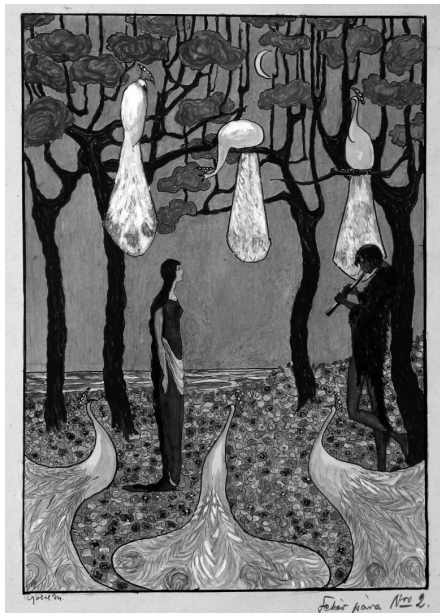
⁶⁰ Napló 1972. - ŠAL, Fond Strážky, 54. doboz, megemlíti, hogy eljött dr. Ježík Késmárkról, aki injekciókat adott neki, ezen kívül Mariška és Novákné látogatták.

korabeli fényképek tanúsága szerint a temetésén az egész környék búcsút vett tőle. Földi maradványait a parkban lévő családi sírba helyezték. Sztáray Antal gróf Ballová Alicának írt levelében megemlíti, hogy „drága halottunk, Margit rokonaitól és barátaitól őszinte részvétnyilvánításokat kapott. Mindenki szerette, csodálta őt, és mélyen gyászolják.”⁶¹

A bárónő naplójából kirajzolódik képzőművészeti tevékenysége. Rendszeresen lejegyezte a témákat, amelyekkel foglalkozott. Gyakran festett a nagyőri parkban, vagy Mednyánszky egykori műtermében. Az 1943-as naplóbejegyzések szerint a következőket festette: egy angyalt ábrázoló képet, a park egy részletét, a templomot, Késmárkot (például a Stenczel utcát), és ex librisekkel meg portrékkal foglalkozott. A háború után a készmárki Merán cukrászdában kiállítása is

volt, és minden rajza és akvarellje elkelt. Amint azt a bevezetésben említettük, 1916-ban Czóbel Margit Budapesten tanult a főiskolán és a Nemzeti Szalonban volt az első kiállítása. A katalógusban szereplő jegyzék szerint addigi művei közül 47-et mutattak be. Ami a témákat illeti, főként Nagyőr környéke, természeti motívumok és illusztrációk szerepeltek. A bárónót úgy mutatták be, mint fiatal, kezdő művésznőt, aki figyelemreméltó fantáziával, szépérzéssel rendelkezik, és aki a környezetéből nyeri az inspirációt a képeihez. Érdekes, hogy Mednyánszkyval való kapcsolatát nem említették.

Az első művei illusztrációk voltak. A Szlovák Nemzeti Galéria gyűjteményében található Hans Christian Andersen *Meséi*hez készített illusztráció-tervei. Az 1916-os katalógus alapján néhány illusztrációt erre az időszakra datálhatunk. Ide tartozik a *Fehér pávák*,⁶² amely eredetileg két verzióban készült el. (10. kép) Szecessziós stílusban alakította ki a fák görbületeinek hálózatát, a fehér pávák kompozícióját, amelynek részeként feltűnik egy fiatal nő és egy sípot tartó kisfiú. A kiállított művek között szerepelt még a *Szentivánéji álom*, a *Három királyok* és a *Karnevál*. 1922-ben a következő kiállításán további Andersen-illusztrációk tűnnek fel – *A kis gyufaárus*

10. Czóbel Margit: Fehér páva, 1916.

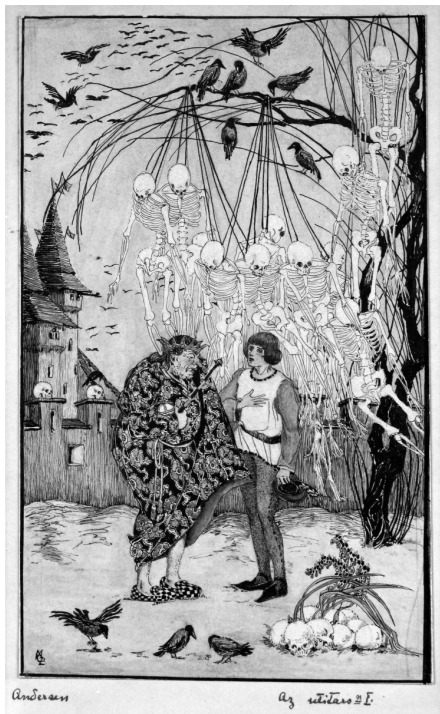
Guache, papír, 35,4 × 26,3 cm,

ltsz.: K 11042, fotó: Fotoarchív SNG

© Slovenská národná galéria, Bratislava

⁶¹ Gróf Sztáray levele Ballová Alicának, Kassa, 1972. április 21. – Késmárk, Ballová Alice hagyatéka.

⁶² *Nemzeti Szalon* 1916. i. m. 6.: no. 13-14.; Beňová 2011. i. m. 64.: no. 6.

11. Czöbel Margit: Illusztráció egy Andersen-meséhez – Az útítárs I., 1922. Akvarell, tus, papír, 30 × 19,4 cm, ltsz.: AVU SNG Fond Mednyánszky, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

az inspirációt. A késmárki múzeum gyűjteményében lelhető fel Czöbel Margit kompozíciója hasonló art deco stílusban, amelynek témája a *Hárem*.⁶⁸ A bárónő

leány, *Az infánsnő születésnapja*, *A királyleány és a borsószem* és *Az útítárs*.⁶³ (11. kép) A Szlovák Nemzeti Galéria gyűjteményében megtalálható az Andersen alapján készült *Hajdina-virág* című kép is. A fekete kontúrvonal hangsúlyozása és az erőteljes színvilág más illusztrációit is jellemzik, amelyek feltehetőleg a már említett mesékhez tartoznak és a Szlovák Nemzeti Galéria gyűjteményében találhatók, mint például a *Lovag és kislány*, vagy a *Lovag és koldus* című műve.⁶⁴

A bárónő csak ritkán keletkezett műveit, az illusztrációkat, mint például a *Találkozást*, megformálásuk alapján az 1920-as években helyezhetjük el.⁶⁵ A nagyőri hagyatékából származó művek között fellelhető egy art deco stílusú illusztráció, a *L'idole et le monstre*⁶⁶ Květoslava Fialová festő- és szobrásznőtől, aki a cseh színész Květa Fialová édesanyja. Ez a festőnő feltehetőleg kapcsolatban állt a bárónővel. Czöbel *Királynő*⁶⁷ című munkájával összehasonlítva észrevehetjük a hasonlóságot a trónon ülő női alakkal, amelynél Fialová munkája jelenthette

⁶³ Beňová 2011. i. m. 64.: no. 7., 8., 13.

⁶⁴ *Lovag és kislány*, 1920–1930, gouache, fa, 23,8 × 36 cm, jelöletlen, SNG, ltsz.: K 11048. A hercegnő és tündér motívum fellelhető még például a következő képen: *Tündér*, pasztell, papír, 19 × 15,1 cm, jelöletlen, SNG, ltsz.: K 10497. A kiadásban is megjelent illusztrációk közül fennmaradt egy vékony könyv Tormay Cécile (1876–1937) író, politikus tollából, amely 1922-ben jelent meg angol nyelven *Stonecrope* címmel. Czöbel nyolc illusztrációt készített – *Nobody could follow her now*, *She knelt down beside the rickety bed*, *The whole day long in the Mountains* stb.

⁶⁵ Beňová 2011. i. m. 63. no. 5.

⁶⁶ Uo., 73.: no. 106.

⁶⁷ Uo., 64. : no. 11.

⁶⁸ Uo., 66. : no. 33.

illusztrációinak alapjául szolgáltak Oscar Wilde elbeszélései, amelyek közül a *Boldog herceg*⁶⁹ illusztrációi maradtak fenn. A bárónő világos színvilágot és erős fekete kontúr vonalat használt. Az illusztrációkhoz felhasználta a kastély könyvtárában fellelhető gazdag könyvállományt. Főként a szecessziós borítók és illusztrációk szolgáltak alapul a számára, mint például Petőfi versei vagy Walter Crane Londonban 1900-ban megjelent publikációja, a *Line and Form*. A bárónő maga is vásárolt új könyveket, amelyekbe saját ex librist ragasztott.⁷⁰

A családtagok portréi a nagyőri kastély belső tereinek fontos díszét képezték, a festményeket családi fényképek egészítették ki, amelyek leginkább a késmárki fényképészmuhelyből származtak. Az 1920-as, 1930-as években Czóbel Margit érdeklődni kezdett a portréfestészet iránt. Mivel sokszor volt egyedül Nagyóriben, gyakran festett önarcképet. Az első modelljei közé a családtagok tartoztak, megfestette az édesanyját, az édesapját és egy ismeretlen fiatal nőt (feltehetőleg a nővérét, Mariant) a kastély belső tereiben.⁷¹ A fennmaradt portrék közé tartozik egy ismeretlen nő portréja díszes háttérrel, a helyi pap, Vaverčák, és a cseléd portréja,⁷² amelyet az 1940-es évekre datálhatunk. A leggyakrabban akvarell technikát alkalmazott és a nagybátyjához hasonlóan csak az arc és az arckifejezés megragadására törekedett, ritkán dolgozta ki a háttér.

1930 körül készített néhány portrét az édesanyjáról, amelyeken csipkés fekete fátyollal ábrázolta őt,⁷³ valószínűleg az apa halála után, míg más képeken cigarettával a kezében. Érdekességnek számít az a portréja, amelyen a kastély enteriőrjében ül egy fotelben és a háttérben nagyméretű velencei tükrök láthatóak.⁷⁴ A

12. Czóbel Margit a nagyőri parkban, 1930–1940 körül. Fotográfia, AVU SNG, Fond Mednyánszky, ltsz.: 20Fe-17-5
© Slovenská národná galéria, Bratislava

⁶⁹ Uo., 64. : no. 12.

⁷⁰ Uo., 67–68. : no. 51–52.

⁷¹ Uo., 63. : no. 1–3.

⁷² Uo., 63. : no. 4. és 69. : no. 64., 65.

⁷³ Uo., 66. : no. 29.

⁷⁴ Uo., 65. : no. 23.

nagyőri krónikában fennmaradt egy fekete-fehér fénykép, amelyen a kastély belső tere, a szalon látható velencei tükrökkel. Nem tudjuk pontosan, hogy mi lett velük, mindenesetre abban az időben, amikor a Szlovák Nemzeti Galéria megszerezte az épületet, már nem voltak ott. Főként a nyári hónapokban a család sok időt töltött a kertben, ahol a keleti oldalra néző ablakok alatti területen nyugágyak voltak elhelyezve. (12. kép) Hogy pontosan el tudjuk képzelni, hogyan is nézhetett ki a kerti időtöltés, segítségünkre van néhány fénykép, amelyek napernyővel ábrázolják a grófnőt a kertben. Ez a motívum gyakran felbukkan művein, egy fiatal nő, az arca nem vehető ki tisztán, és nyugágyon, esetleg napernyő alatt pihen.⁷⁵ (13. kép) Nagyórbán gyakran fogadtak vendégeket, a család barátai és ismerősei jártak ide. Teázgattak, beszélgettek a szalonban, sőt színházi előadásokat szerveztek. A Czóbel család nagyon szerette a házi kedvenceket, különösen a kutyákat, a bárónő az akvarelljein is megörökítette őket. Czóbel Margit legérdekesebb munkái közé tartoznak az önarcképei, főként azok, amelyek az 1930-as években készültek. A bárónő arckifejezése ezeken az akvarelleken igen hasonló, csak a fejedőket variálja – fejkendő, kötött sapka, pilóta sapka, hajháló. (14. kép) A hagyatékban hat egyforma méretű akvarell önarckép⁷⁶ található, amelyek közül az egyik 1939-es keltezésű. A képeken a bárónő apró arca látható nagy szemekkel. A fennmaradt levéltári anyagnak köszönhetően ezeket az akvarelleket össze tudjuk hasonlítani a róla készült korabeli fényképekkel. A második világháború utáni időszakból fennmaradt két olajfestmény, amelyeken saját magát, mint a „rég” idők tanúját a kastély belső tereibe helyezve cigarettával a kezében ábrázolja.

Festői szépségűek a vitrinben elhelyezett apró akvarellek, amelyek gyakran csak névjegykártya nagyságúak és a barátnőit ábrázolják.⁷⁷ A kastély látogatói közé tartozott Sztáray Antal gróf is, akiről a bárónő két portrét készített.⁷⁸ Ezek a

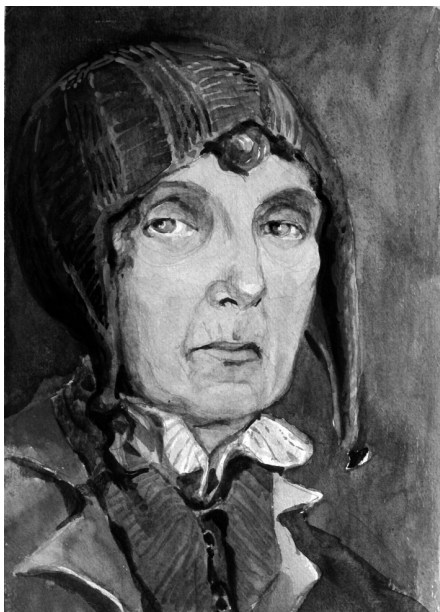
13. Czóbel Margit: Parkban üldögélő lány, 1930 körül. Olaj, vászon, 66,5 x 44 cm, ltsz.: O 5077, fotó: Fotoarchív SNG © Slovenská národná galéria, Bratislava

⁷⁵ Uo., 65. : no. 17–20.

⁷⁶ Uo., 67. : no. 43–49.

⁷⁷ Uo., 66. : no. 35–36.

⁷⁸ Uo., 68. : no. 61. és 71. : no. 83.

14. Czöbel Margit: Önarckép sapkában, 1939. Akvarell, papír, 44 x 33 cm, ltsz.: AVU SNG, Fond Mednyánszky, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

munkák feltehetőleg későbbi alkotói szakaszából származnak. Az egyik hátlapjára egy gyári munkás van festve. Ezt az alapot használta fel feltehetőleg a második világháború után egy barátjának már létező portréjához. Az utolsó alkotásai ismét őt magát ábrázolják. Az élete vége felé neuropátiás fájdalmak gyötörték és ilyen indiszponált állapotban ábrázolta saját magát a *Tigeminus*⁷⁹ c. rajzon.

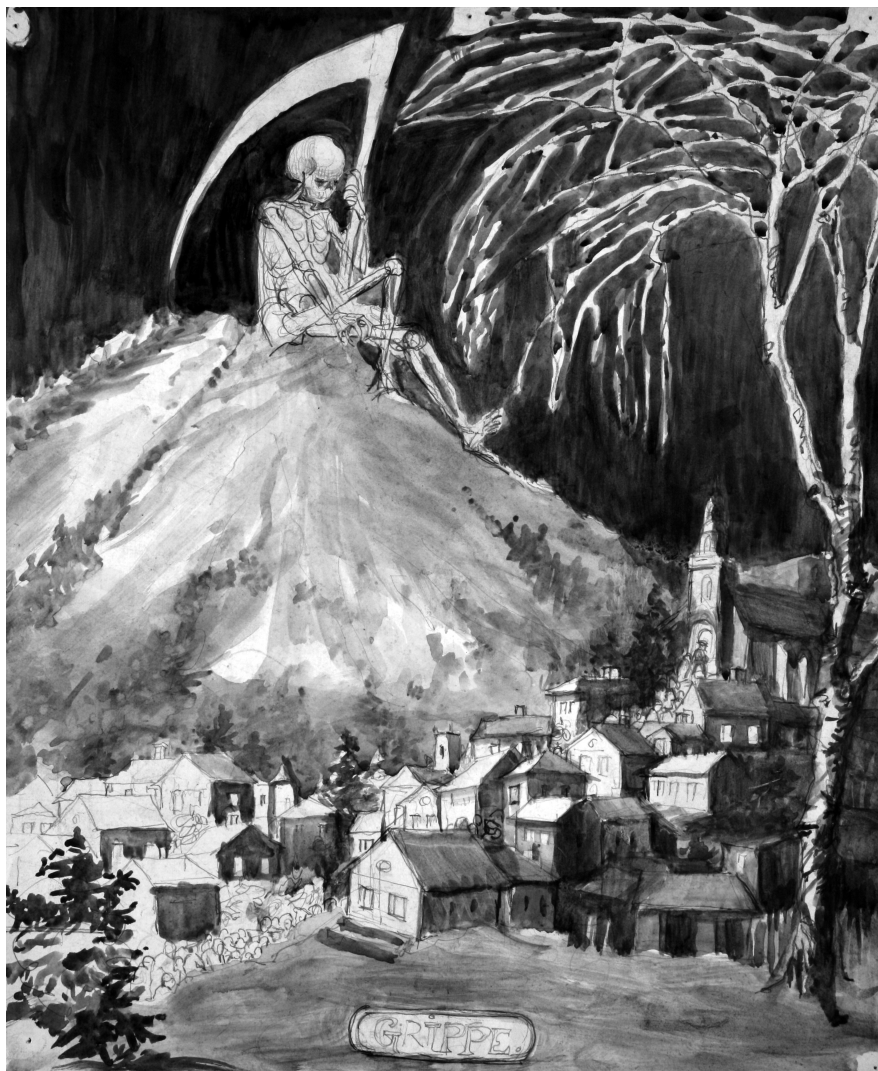
A bárónő elsősorban a nagyőri környezetét festette nagy érdeklődéssel. Mindez azzal is összefüggött, hogy nagyon szerette a természetet, és ahogy a helyi visszaemlékezők kifejtették „a környék szeretetéből” születtek az alkotásai. Figyelemmel kísérte a modern művészetet,⁸⁰ de hű maradt a saját realista stílusához, amelyet nagybátyja művészete is befolyásolt. A bárónő gyakran merített a Nagyőrben fennmaradt képek és akvarellek kompozícióból. Akvarellek és olajfestmények őrzik a nagyőri kastély egyedülálló épületét különféle látószögekből.

Az első Nagyőrt és a környező természetet megörökítő művek már 1916-ban és 1922-ben kiállított művei között megjelennek. A képek megnevezésénél Margitot a nagybátyja inspirálta, mikor olyan címeket használt, mint az *Erdő belseje*, *Hóolvadás*, *a Poprád folyó mentén*, *Koratavas*. Ezek a címek Mednyánszkyra is jellemzőek és összefüggésben állnak a nagyőri környezettel.⁸¹ Virágzó fák, a Poprád folyó kanyarulata, témák, amelyeket Mednyánszky és Katona képein is fellelhetünk, és a bárónő művészetében is jelen vannak. A nagybátyjához

⁷⁹ Fennmaradt az a Sztáray grófnak írt levél, amelyben említik Margit fájdalmait, amelyet a háromosztatú ideg okozott, a gróf örömet fejezi ki, hogy úgy döntött gyógyíttatja magát. Dr. Berzeviczyt és dr. Rigó Dezidert, a késmárki kórház főorvosát ajánlották neki. „Ha a kezelés segítene megszüntetni a betegség okát, az remek hatással lenne Margit lelkiállapotára.” – Késmárk, Ballová Alica hagyatéka.

⁸⁰ Az egyik keltezés nélküli Lullának írt levélben említi Salvador Dalí műveit, amelyeket egy könyvben látott és a levélbe bele is rajzolta Dalí *Szétfolyó idő* című képének óráját. Ezen kívül említi, hogy tájképet, csendéletet és vadállatokat festett. – ŠAL, Nagyőr-fond, 52. doboz, 44. levél.

⁸¹ Beňová, Katarína: Korai évek – Mednyánszky László és Nagyőr. *Mednyánszky* 2003. i. m. 135–145.

15. Czóbel Margit: Influenzajárvány, 1940-1950 között. Akvarell, ceruza, papír, 37 × 30,6 cm, ltsz.: AVU SNG, Fond Mednyánszky, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

hasonlóan ő is ábrázolta a krumpliszedést, a kaszálást a tátrai mezőn, és magát a hegységet is.⁸² Egyedülállóak a parkot ábrázoló, absztrakt hatást keltő pasztell képek, amelyek ma magántulajdonban vannak.⁸³ A konkrét helyszínek közül

⁸² Beňová 2011. i. m. 68.: no. 55., 59.

⁸³ Uo., 65. : no. 22-24.

fennmaradt a nagyőri és a késmárki templomot, valamint a Szepesbéla környékét ábrázoló kép.⁸⁴ Nagyőrön kívül, ahol Margit szinte az egész életét leélte, a Czóbelkastélyt is látogatta Anarcson, amelyet szintén megfestett.⁸⁵ Mednyánszky gyakran megfestette a park virágzó fáit⁸⁶ és a környező rétek képét, amelyek alapul szolgáltak a bárónőnek. A *Virágos gyümölcsöst* így összehasonlíthatjuk Mednyánszky *Nyári táj*⁸⁷ c. képével. A grófnőre budapesti tanulmányi éve alatt hatással volt a késő szecesszió is.

A bárónő a nagybátyjához hasonló metódussal dolgozott, hisz egyenesen a természetben készített tanulmányrajzokat és akvarelleket a kis rajzfüzetbe. Ezt követően pedig otthon olajfestményeket és akvarelleket festett.⁸⁸ A második világháborút követő időszakban továbbra is foglalkozott a Tátra és környékének megfestésével, még ha néha naiv szakrális képek (például angyali zene) háttéréként felhasználva, esetleg zergékkel vagy más állatokkal kiegészítve. A nagyőri külső helyszíneken kívül Czóbel a kastély belső tereivel is foglalkozott. A szalonban vagy a dolgozószobában ülő apjának és testvéreinek gyermekien naiv ábrázolásától eljutott a belső tér érzelemmentes ábrázolásához. Fennmaradt a szalon és a benne lévő kristálycsillár⁸⁹ monokróm barna képe. Ez a vonulat az önarcképeiben ér tetőpontjához, amikor saját magát az otthoni környezetben ábrázolja. Mednyánszky Lászlóhoz hasonlóan, aki szülei halálára melankolikus-szimbolikus képekkel reagált, mikor egyedül maradt, Czóbel Margit is készített néhány ilyen témájú művet. Ide sorolhatjuk a *Temető az erdő alatt* c. képet, a *Melankóliát* – egy apró rajzot egy fekete ruhás, ülő kislányról, a *Grippe* című akvarellt a falu fölötti domboldalon üldögélő halállal, (15. kép) vagy a *Halál a város fölött* c. rajzot.⁹⁰

A nagyőri kastély fennállásának évtizedei alatt megőrizte a családi portrégaliát és Mednyánszky László műveit, valamint több más művészt, akik erre jártak. A művek nagy részét, amelyek valaha a nagyőri kastélyban voltak, Czóbel Margit ellátta a pecsétjével és az aláírásával, ezzel igazolva a képek eredetiségét. Néhány olajképet leszámítva főként Mednyánszky rajzait és naplóját jelölte meg ily módon.

A bárónő halála után 1972-ben így fennmaradt egy terjedelmes, képekből és rajzokból álló hagyatéka, amely ma a pozsonyi Szlovák Nemzeti Galéria tulajdona. A bárónő még életében igyekezett elérni, hogy a nagyőri művek megfelelő elismerésben részesüljenek. Mivel ő nem rendelkezett az ehhez szükséges anyagi eszközökkel, felvetődött benne a gondolat, hogy valamennyi művet és a kastélyt valamelyik Szlovákiában lévő galériára vagy múzeumra hagyná. Sztáray Antal gróf levelei

⁸⁴ Uo., 68-71. : no. 63., 84., 85., 62., 72.

⁸⁵ Uo., 65. : no. 26-27.

⁸⁶ Uo., 72. : no. 98.

⁸⁷ Uo., 67. : no. 50. és 72. : no. 99.

⁸⁸ Uo., 67. : no. 40-42.

⁸⁹ Uo., 66. : no. 39.

⁹⁰ Uo., 68-69. : no. 58., 73., 70., 69.

16. Czóbel Margit, 1950 körül.
Fotográfia, AVU SNG, Fond
Mednyánszky, ltsz.: 20Fe-17-8
© Slovenská národná galéria, Bratislava

évtizedében született művei alapján kétségtelenül talentumos festő volt, jobb körülmények között tehetségének talán lett volna esélye kibontakozni.

alapján⁹¹ tudjuk, hogy a bárónő halála után a festői hagyatéka iránt érdeklődést mutatott a kassai Kelet-Szlovákiai Galéria. A bárónő annak ellenére, hogy a földjeit kisajátították, a kastélyt és mindent, ami benne volt, továbbra is a saját tulajdonának tekintette. Dr. Karol Vaculík személyes érdeklődésének köszönhetően a hagyatékot a Szlovák Nemzeti Galéria kapta meg. 1963. október 30-án a nagyőri kastélyt és a körülötte lévő területet (kastély, park, templom) Szepesbélán a poprádi Járási Nemzeti Bizottság Oktatási és Kulturális Bizottsága határozata értelmében kulturális emlékké nyilvánították.⁹²

Czóbel Margit bárónő (16. kép) a saját és Mednyánszky művein kívül megőrizte a családi könyvtárat és a portrégyűjteményt. Gondozta elődei örökségét, Nagyőriben maradt, itt élt szerény körülmények között egészen haláláig. A 20. század első két

Garajszki Margit fordítása

⁹¹ Gr. Sztáray Antal levele - Késmárk, Ballová Alica hagyatéka.

⁹² Bajcurová, Katarína - Ludiková, Zuzana - Kusá, Alexandra: *60. rokov otvorené*. Bratislava, 2008. 46. (277/63).